Winter 2018

De Natuurkijker

Nieuwsblad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.

Winterwandelingen, excursies, minicursussen
IVN Zienswijze knooppunt Hoevelaken
Geopark Heuvelrug en de 'Big Five' van Amersfoort
Natuurlezingen over oa Tiny Forests
Rietpluimen in de winter

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

IVN excursies jan-mrt 2019

Winterwandeling

Datum: zondag 20 januari, 14.00-16.00 uur
Start: op de parkeerplaats van het ISVW, Dodeweg 8, 3832 RD Leusden

De IVN-natuurgidsen gaan met u wandelen door een prachtig gebied. Tijdens onze reguliere excursie stoppen we vaak om te vertellen over het landschap en andere aspecten. Tijdens deze doorstapwandeling staan we slechts af en toe kort stil voor uitleg. Ook dit jaar maken we weer een flinke wandeling van zo'n acht kilometer over Landgoed Den Treek-Henschoten. Het particuliere landgoed is bijna tweeduizend hectare groot. Het ligt op de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar de Gelderse Vallei. We lopen via een zandverstuiving langs het nieuwe natuurgebied Schutterhoef. Dit was tot 2015 als landbouwgebied in gebruik, de grond is afgegraven en in de poelen heeft zich nieuwe vegetatie ontwikkeld. Hoewel het nu een rustig seizoen is, heeft de natuur ook in de winter zijn charme. Misschien staat er rijp op de bomen of treffen we een flink pak sneeuw aan...
Meer informatie: IVN, tel. 033-4946018

Winterse impressie. Foto: Ank Latté

Natuur in rust op Rusthof?

Datum: zondag 17 februari, 14.00-16.00 uur
Start: parkeerplaats Rusthof, Dodeweg 31, 3832 RE Leusden

De begraafplaats Rusthof is in 1931 aangelegd en is prachtig gelegen aan de rand van Amersfoort, tegen het landgoed Den Treek–Henschoten aan. De loofbomen en altijd groene naaldbomen geven een bijzondere sfeer, waarbij de (tuin)planten, de (korst)mossen, de vogels en de vijver een mooi natuurlijk decor vormen. Sommige bomen hebben ook een specifieke betekenis en de IVN- natuurgidsen gaan u hierover vertellen. En u gaat op onderzoek uit om de verschillende bomen te herkennen. Ook is het interessant om het verschil te zien tussen het oude en nieuwe gedeelte van de begraafplaats. Het roodborstje gaat ons vast en zeker tijdens de excursie begeleiden. Wie weet ligt er wel een laagje sneeuw en zien we sporen van een eekhoorn of een ree?
Meer informatie: Gerda Schregardus, tel. 06-42074370

Soesterduinen. Foto: Wil Schonewille

Ervaar hoog en laag op de fiets

Datum: zondag 17 maart, 14.00-16.00 uur
Start: Bergkerk, Dr. A. Kuyperlaan 2, 3818 JC Amersfoort

We kunnen ons nauwelijks een voorstelling maken van de geologische processen die het landschap zoals wij dat nu kennen, hebben gevormd. Onder wisselende klimaatomstandigheden hadden ijs, water en wind vele duizenden jaren vrij spel. Heuvelrug en Eemmoeras met zandopduikingen waren het resultaat van deze natuurkrachten. Pas de afgelopen duizend jaar heeft de mens nadrukkelijk een stempel gedrukt op onze leefomgeving, door ontwatering en ontginning van het land. Nu wonen we niet alleen op de hogere gronden, maar eveneens op de lagere gedeelten en we voelen ons door de aanleg van dijken ook veilig onder zeeniveau.

Tijdens deze fietsexcursie overbruggen we over relatief korte afstanden een hoogteverschil van meer dan vijftig meter. We beklimmen de Amersfoortse berg, doorkruisen aardkundig monument de Soesterduinen en dalen via de Soester eng af naar de Eempolder. Via de fietsbrug bij Malesluis, stijgen we enkele meters naar de dekzandrug van Hoogland. Op weg naar de Koppelpoort bekijken we overblijfselen van de Grebbelinie, waarna we weer stijgen naar het beginpunt van de tocht. Onderweg staan de IVN gidsen stil om uitleg te geven over de geologische, cultuurhistorische en natuurwaarden die onderweg te zien zijn.
Meer informatie: Wil Schonewille, tel. 033- 2572783 of 06- 51402753

De Natuurkijker

Redactioneeltje

Natuurliefhebbers houden natuurlijk geen winterslaap. Natuurclubs organiseren in het winterhalfjaar meer dan genoeg cursussen en natuurgidsen zorgen voor allerlei excursies. Deze Natuurkijker bevat gewoontegetrouw een ‘Groene Agenda’, een handig overzicht van alle groene activiteiten in de maanden januari, februari en maart.

In de vierde ‘Natuurkijker’ van de jaargang 2018 vinden jullie de ‘Big Five’ van Amersfoort. Henny de Bruin portretteert de kaardespin en Joop de Wilde zet knopkruid in het zonnetje. Daarnaast vertelt het IVN over zijn zienswijze over de reconstructie van knooppunt Hoevelaken.

De gemeente Amersfoort trekt de komende vier jaar maar liefst twee miljoen euro uit voor groene projecten. Het Groen Café stopt, maar daar komt een serie thema-avonden voor in de plaats. De IVN-afdelingen op de Utrechtse Heuvelrug zorgden in het afgelopen jaar voor tien Geoparkexcursies. En deze Natuurkijker biedt natuurlijk nog meer nieuwtjes op groengebied.

Het redactieteam wenst jullie een inspirerend 2019 en veel leesplezier met ons eerste winternummer. En wie weet tot ziens op de Nieuwjaarsreceptie op zondag 13 januari (14-17 uur in De Groene Belevenis)
Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen

Deadline volgende nummer

De ‘Natuurkijker’ verschijnt in principe in maart, juni, september en december, op papier en digitaal. De ‘Natuurkijker’ verschijnt tussendoor als er iets te melden valt, maar dan alleen digitaal. Alle kopij voor het voorjaarsnummer moet uiterlijk 23 februari bij de redactie zijn, via email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Bij de voorplaat

Riet is een fotogenieke plant. Tijdens het winterhalfjaar kunnen rietpluimen of rietkragen je landschapsfoto’s opfleuren. Kees de Heer portretteerde rijk versierde rietpluimen met rijpkristallen.

2 Wandelingen en excursies
Minicursussen natuuracademie
WNA Natuurlezingen

9 Zienswijze knooppunt Hoevelaken
'Big Five' van Amersfoort
Lekkende wilgen

12 Rubrieken: Spinnen, Nieuw Natuurboek, Stadsplanten

16 Groen Café en Groenvisie
Geopark Heuvelrug
Rietpluimen in de winter

20 Groene agenda; Nieuwjaarsreceptie

De ‘Natuurkijker’ is het gecombineerde blad van de KNNV-afdeling en de IVN-afdeling Amersfoort en omstreken.
Redactie: Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen
email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Het IVN en de KNNV hebben werkgroepen die zich bezig houden met onder andere vogels, vleermuizen, planteninventarisaties, natuurwandelingen, lezingen, cursussen, duurzaamheid, jeugd, ruimtelijke ordening, fotografie en bomen knotten.

IVN | www.ivnamersfoort.nl
Ruud van Nus, IVN-voorzitter
email: ruudvannus@live.nl
tel: 033-4623011

KNNV | www5.knnv.nl/amersfoort
Joop de Wilde, KNNV-voorzitter
email: jdewilde@euronet.nl
tel: 033-4942126

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C017135

Minicursus Wolken, wind en water

woensdagavond 30 januari, 19.30 - 21.30 uur
Docent: Joop de Wilde

Tijdens deze minicursus leert u met andere ogen kijken naar natuurverschijnselen zoals wolken, regen, wind en luchtdruk. Wat kunnen we verwachten als de weerman of vrouw op televisie aankondigt dat er een warmtefront nadert? Hoe zien we de voorboden van een warmte- of koufront aan de hemel? Wat voor weer gaan we dan krijgen? Wat vertellen wolken ons over het weer? Kun je in Nederland het noorderlicht zien en wat betekenen kringen om de zon voor het weer?

Tijdens de cursus ligt de nadruk op visuele beelden van natuurverschijnselen, die ieder van ons kan waarnemen als hij of zij in het veld om zich heen kijkt. Ook wordt informatie gegeven over de bronnen die je kunt raadplegen om zelf een weersverwachting samen te kunnen stellen.

De cursus is op woensdagavond 30 januari van 19.30 - 21.30 uur in het Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21 in Amersfoort. Je kunt je opgeven via cnme@amersfoort.nl. De kosten bedragen €10,- (leden van KNNV- en IVN-afdeling Amersfoort € 5,- korting)

De Natuuracademie

De Natuuracademie is een samenwerking van CNME 'Landgoed Schothorst' en de regionale afdelingen van KNNV en IVN in Amersfoort en omgeving. Voor alle cursussen geldt dat je je per email kunt je opgeven, via cnme@amersfoort.nl. De cursussen kosten 10-15 euro (inclusief koffie, thee en een hand-out); leden KNNV- en IVN-afdeling Amersfoort krijgen 5 euro korting.
Informatie: www.hetgroenehuisamersfoort.nl > ontdekken en leren > Natuuracademie.

Minicursus Korstmossen

woensdagavond 27 februari en zaterdag 2 maart
Docent: Arie van den Bremer

Olijfschildmos. Foto: Arie van den Bremer

Voor veel mensen is een korstmos een onbekend natuurverschijnsel. Dat komt omdat ze erg klein en vaak onopvallend zijn. Maar als je ze van dichtbij bekijkt (liefst met vergrootglas), dan gaat er een wereld van bijzondere vormen en kleuren open. Dertig jaar geleden waren de korstmossen bijna weg, maar nu zijn ze weer helemaal terug. Ze groeien op bomen, muren, dakpannen en stoepen in de vorm van korsten maar ook als blaadjes en struiken. Ze vallen vaak op door hun grijze, gele, groene en zelfs bijna rode en blauwe kleuren.

Korstmossen zijn een samenwerkingsvorm tussen een schimmel en een alg. Bij schimmels denk je aan paddenstoelen en dat korstmossen ook schimmels bevatten is vaak te zien aan de kleine paddenstoeltjes die er soms op zitten. Vooral met een loep of onder een stereomicroscoop kun je de prachtige vormen en kleuren goed zien. De excursie is langs bomen in natuurgebied Schammer.

De theorieavond is op woensdag 27 februari van 19.30-21.30 uur in De Groene Belevenis, Hamersveldseweg 107 in Leusden. De excursie is zaterdag 2 maart van 10.00-12.00 uur; de exacte locatie wordt woensdagavond bekend gemaakt. Je kunt je opgeven via cnme@amersfoort.nl. De kosten bedragen €15,- (leden KNNV- en IVN-afdeling Amersfoort € 5,- korting).

Minicursus Diersporen

woensdagavond 27 maart en zaterdagochtend 31 maart
Docent: Gerda Schregardus

Dieren en vogels zijn vaak moeilijk te zien, maar gelukkig laten ze wel sporen achter en die verraden hun aanwezigheid. Rond Amersfoort is een afwisselend landschap en dit zorgt voor een grote variatie in dier- en vogelsoorten en hun sporen. Op een wandeling maak je grote kans om een pootafdruk, afgekloven dennenappel, hol of uitwerpsel te zien. Op eenvoudige wijze leer je al snel van wie de pootafdruk is en wie die dennenappel heeft afgekloven.

Vossenkeutels

In deze cursus maak je kennis met veel voorkomende loop- en vraatsporen, nesten en uitwerpselen. Ook krijg je tips waar je op kan letten en waar je de meeste kans hebt een spoor te vinden. Op woensdagavond wordt gebruik gemaakt van foto's, afbeeldingen, boeken en meegebrachte vondsten.

De theorieavond is op woensdagavond 27 maart van 19.30-21.30 uur in De Groene Belevenis, Hamersveldseweg 107 in Leusden. De excursie is op zaterdag 31 maart van 10.00-12.00 uur. De plaats van de excursie wordt op woensdagavond bekend gemaakt. Je kunt je opgeven per mail via cnme@amersfoort.nl. De kosten bedragen €15,- (leden van KNNV- en IVN- afdeling Amersfoort krijgen € 5,- korting)

Terugblik Plantenecologie en Programma 2019

door Arie van den Bremer

De natuuracademie heeft in de laatste week van november haar laatste minicursus van dit jaar gegeven. Het onderwerp was 'plantenecologie' en de cursus werd gegeven door Max Simmelink, de jongste docent ooit en ecoloog bij Natuurmonumenten. Het ging over 'klassen', 'associaties' en 'verbonden', bepaald geen eenvoudige stof. Helaas moesten we een aantal mensen teleurstellen, omdat we maar circa twintig deelnemers kunnen toelaten. Met meer is een excursie te ingewikkeld.

Het was wel even schrikken op het moment dat de presentatie zou gaan beginnen. Het licht viel uit en we konden geen meterkast vinden. Dan zit je toch even met je handen in het haar, als er vijfentwintig mensen vol verwachting zitten te kijken naar het grote digitale scherm. Gelukkig konden we snel hulp krijgen en tien minuten later was het weer in orde. Volgende keer toch maar niet koffie en thee tegelijk zetten.

De excursie was in de Schammer, en dit gebied wordt steeds meer voor dit soort doeleinden gebruikt. Mooi dicht in de buurt. Ank Latté heeft tijdens de excursie een mooie foto gemaakt. Leuk om daarop de naar buiten groeiende pitruskringen te zien.

We zijn weer druk bezig met het samenstellen van een programma voor 2019. We hebben ontdekt dat we al aan het tiende jaarprogramma beginnen. Wie had gedacht dat we dit zolang vol zouden houden... Maar als bijna alle cursussen steeds volgeboekt zijn, dan gaat dat bijna vanzelf. Na een excursie vallen we deelnemers altijd lastig met een evaluatieformulier. Op dat formulier kunnen de deelnemers met cijfers aangeven wat ze van een en ander vonden. Ik heb wel eens een zeven gezien, maar bijna altijd heel wat tienen. En daar doen we het voor.

We plannen jaarlijks tien minicursussen en we proberen ieder jaar iets nieuw te bedenken. Dit jaar was het plantenecologie en komend jaar is dat kranswieren. Eind december krijgt iedereen weer de mooie folder met het complete programma.

Organisatie Natuuracademie: Gert Lodewijk (IVN), Ilona Heidotting (CNME Schothorst) en Arie van den Bremer (KNNV)

Pitruskringen in de Schammer. Foto: Ank Latté

Natuurlezing: Utrechts Landschap

Natuurlezing door Martijn Bergen
Datum: dinsdag 8 januari, 20:00-22:00 uur

Bloeidaal, Birkhoven, Soesterberg en andere natuur van Utrechts Landschap rond Amersfoort

In 1927 was het Lockhorsterbos de eerste aankoop van de toen net opgerichte Stichting Het Utrechts Landschap. Inmiddels liggen er meer natuurgebieden van de stichting in en rond Amersfoort. Wat er in die gebieden speelt, vertelt Martijn Bergen op dinsdagavond 8 januari 2019 in Het Groene Huis. Martijn Bergen is boswachter bij Utrechts Landschap en hij is dagelijks bezig met het behoud en beheer van de natuurgebieden.

Statige beukenbomen kenmerken Lockhorst. Birkhoven heeft een bijzonder pinetum en de nieuwe natuur van Bloeidaal en Schammer is weer verrassend anders. Bossen met elzen, wilgen en natte natuur komt hier tot ontwikkeling. En het is ongekend wat er voor planten en dieren terugkomen als je de natuur weer de kans geeft. Blauwborst, kleine karekiet, klokjesgentiaan en rietorchissen om maar een paar successen te noemen. De voormalige vliegbasis Soesterberg laat weer andere soorten zien. Veldleeuweriken die het elders erg moeilijk hebben broeden, hier volop.

Martijn Bergen vertelt niet alleen over bijzondere soorten, hij zal eveneens vertellen wat er allemaal komt kijken bij het beheer van deze terreinen. Want niets doen is geen optie, daarmee zouden veel soorten verdwijnen. En bij dit alles zijn vrijwilligers onmisbaar.

Natuurlezing: Tiny Forests verbinden buurt met natuur

Natuurlezing door Daan Bleichrodt
Datum: dinsdag 5 februari, 20:00-22:00 uur

Sinds de aanleg van het Tiny Forest in Zaandam is het initiatief van Daan Bleichrodt van IVN Nederland uitgegroeid tot een heuse groene beweging. Het Zaandammer minibos was in 2015 het eerste in Nederland en zelfs in Europa… Intussen zijn er al meer dan twaalf Tiny Forests in Nederland. Deze winter legt IVN nog eens achttien Tiny Forests aan, samen met gemeenten, scholen en buurtbewoners.

Een Tiny Forest is een snelgroeiend, dichtbegroeid, inheems bos ter grootte van een tennisbaan, een minibos, een kleine wildernis. Uitgangspunt is dat dit minibos wordt onderhouden door buurtbewoners, scholen en gemeenten.

WNA Natuurlezingen

De natuurlezingen beginnen om 20.00 uur in Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort. De toegang is gratis (max.80 bezoekers).

De organisatie is in handen van de WNA Werkgroep Natuurlezingen Amersfoort, een samenwerkingsverband van KNNV, IVN, Vogelwacht Utrecht en Gemeente Amersfoort.

Het succes van de minibossen kan verklaard worden door verschillende positieve effecten. Een Tiny Forest stimuleert biodiversiteit: het bestaat uit allerlei soorten bomen die op hun beurt verschillende soorten insecten en vogels aantrekken. Het bos brengt natuurbeleving dichterbij: buurtbewoners kunnen er elkaar ontmoeten en kinderen leren er over de natuur. Daarnaast bieden de minibossen kansen om klimaatproblemen tegen te gaan: vergroting van de waterbergingscapaciteit, verbetering van de luchtkwaliteit, tegengaan van hittestress. Last but not least heeft een minibos een positief effect op de gezondheid: ‘groen doet goed’.

Het plan van Bleichrodt begon allemaal met het filmpje van de TED-lezing van de Indiase ingenieur Shubhendu Sharma, die op zijn beurt geïnspireerd was door dr. Akira Miyawaki, een Japanse botanist en expert in plantenecologie. Miyawaki ontwikkelde in de jaren zeventig een methode om natuurlijke, inheemse bossen te herstellen. Hij legde ruim 1.700 bossen aan, waarvan 96,7 procent zich binnen tien jaar tot een veerkrachtig ecosysteem ontwikkelde. Sharma vertaalde de werkwijze naar een stadsomgeving. Dat zijn werkwijze ook in Nederland werkt, is nu bewezen!

Tijdens de natuurlezing op dinsdagavond 5 februari vertelt Daan Bleichrodt over zijn inspiratie, zijn aanpak en het succes van het concept Tiny Forest.

Tiny Forest Zaandam. Foto: IVN Natuureducatie

Natuurlezing: Spectaculaire veranderingen in de natuur

Natuurlezing door Arnold van Vliet
Datum: dinsdag 5 maart, 20:00-22:00 uur

Spectaculaire veranderingen in de natuur: verleden, heden en toekomst

Arnold van Vliet is bioloog bij Wageningen University. Hij neemt u in deze interactieve lezing mee langs een groot aantal spectaculaire veranderingen in de natuur, waar we de afgelopen jaren getuige van zijn geweest. Hij maakt duidelijk dat er in onze tuinen, straten, parken, landbouwgebieden en natuurgebieden een ware volksverhuizing gaande is, die wordt veroorzaakt door de intensivering in de landbouw, het verslepen van goederen en bovenal door de spectaculaire veranderingen in weer en klimaat.

Hij gaat ook in op de mogelijke toekomstige veranderingen in onze natuur en hoe we daarop moeten en kunnen inspelen. Hij laat zien hoe we bij dat inspelen gebruik kunnen maken van een rijkdom aan informatie, die tegenwoordig voor iedereen beschikbaar is. Een presentatie die zal aanzetten tot nadenken en actie.

Enkele bekende websites van Arnold van Vliet zijn www.naturetoday.com, www.tekenradar.nl, www.growapp.today, www.muggenradar.nl.

Het aantal grote zilverreigers neemt toe in Nederland. Foto: Bert Geelmuijden

Een vink waarschuwt een roodborst. Foto: Thea van den Berg

Natuurlezing: Communicatie in de natuur

Natuurlezing door Atze Oskamp
Datum: dinsdag 2 april, 20:00-22:00 uur

Dat dieren met elkaar communiceren, was wel bekend. De laatste decennia heeft de wetenschap veel nieuws ontdekt over de communicatie in de natuur. In feite communiceren heel veel, waarschijnlijk alle, levende wezens met elkaar. Allereerst zijn het soortgenoten die met elkaar communiceren. Maar er worden ook signalen uitgewisseld tussen levende wezens van verschillende soorten, tussen dieren en planten, tussen planten onderling, tussen planten en schimmels, schimmels en bacteriën, enzovoorts.

Bioloog Atze Oskamp is al zijn hele leven bezig met de natuur. Na zijn werkzame leven houdt hij zich de laatste jaren bezig met het opleiden van natuurgidsen en het geven van lezingen. Als IVN-gids en Hoge Veluwe-gids leidt hij veel mensen rond, vooral op de Hoge Veluwe. Hij vertelt op een zeer boeiende manier over communicatie in de natuur, maar dan wel in mensentaal.

LABRIE heeft voor elke schilderklus, de juiste verfbus!
LABRIE
verf - behang - glas
kunstschildersmaterialen
Leusderweg 113-115 * Amersfoort *
Tel: 033 461 37 77

Van het IVN-bestuur

IVN Amersfoort zoekt een secretaris

De zittende secretaris zal de opvolger de eerste maanden met raad en daad ondersteunen.
Werkzaamheden:
- de agenda en notulen maken van de vergaderingen van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur (eens per maand is er ongeveer een vergadering) en de algemene ledenvergadering (eens per jaar);
- de mailbox van IVN Amersfoort beheren en e-mails doorzetten of beantwoorden.

Vind je het leuk om IVN Amersfoort te helpen of heb je vragen over de functie, neem dan contact op door een email te sturen naar: info@ivnamersfoort.nl.

'Kom er bij'

Op zaterdag 17 november 2018 heeft de IVN-natuurclub mee kunnen bouwen aan een nieuw insectenhotel. Gijs Valkenhoef, Guido van Beek, Chris van Rossum en Mark Kino van 'het groene spoor' waren al ter plekke met een hoop materiaal om het hele plan uit te kunnen voeren. Uiteraard was er een plek vastgesteld in overleg met de gemeente, dit was naast het fietspad, aan de Eemstraat.
Er was weer een goede opkomst van achttien kinderen en vijf begeleiders. Al vlug waren er allemaal werkgroepjes gemaakt en alle kinderen konden meteen aan de slag. Er werd bamboe gezaagd, gaten geboord, dennenappels gezocht, balkjes uitgeklopt, gaten gegraven, dakpannen gesjouwd… Na twee uur hard werken werd als afsluiting de naam erop geschreven, in de hoop dat er dan een bijtje voorbij vliegt, die op de uitnodiging 'kom er bij' in wil gaan… Na een leuke groepsfoto konden we met een trots gevoel afscheid nemen van de mannen van 'het groene spoor'.
Brigiet

IVN-weekend 2019

We zijn bezig met de voorbereidingen voor het IVN weekend 2019. Wil je mee? Hou dan de volgende data vrij in je agenda: 3 t/m 5 mei 2019. We hebben het Nivonhuis 'Den Broam' gereserveerd, in het Twentse land tegen de Duitse grens. Bekende natuurgebieden in de omgeving zijn het Haaksbergerveen en Buurserzand. Nadere info volgt. Organisatie: Wilma van Dijke, Greetje Moeliker, Cisca van Koelen, Ans Dijkstra

Winterwandeling op Heerlijkheid Stoutenburg

Datum: zondag 6 januari 2019, 13:45-16:00 uur

Barneveldse beek

Het wordt een winterwandeling om te genieten van de wintervogels, die op zoek zijn naar hun kostje en die in de kale bomen goed te zien zijn. De mezen buitelen en dartelen in de struiken. De natuur is in ruste en daardoor op een geheel andere manier te bewonderen. Sommige bomen zijn ware kunstwerken. Wellicht staart een ree u aan vanuit het bos, de neusvleugels opengesperd. Nadien kunt u nog napraten in het warme Koetshuis.
We verzamelen vanaf 13:45 uur bij Informatiecentrum Koetshuis Stoutenburg (Stoutenburgerlaan 4 in Stoutenburg). De wandeling begint om 14:00 uur en duurt circa twee uur. U hoeft zich niet aan te melden en deelname is gratis. De wandeling is niet geschikt voor rolstoelgebruikers. Honden kunnen niet mee. Meer informatie: email koetshuisstoutenburg@gmail.com of website www.utrechtslandschap.nl/infocentra/koetshuis-stoutenburg

IVN zienswijze knooppunt Hoevelaken

774 miljoen voor nieuw knooppunt Hoevelaken: benut de duurzaamheidskansen!

Rijkswaterstaat heeft in september 2018 de plannen gepresenteerd voor vernieuwing van knooppunt Hoevelaken. In totaal is daar een bedrag van 774 miljoen euro mee gemoeid. IVN Amersfoort eo heeft in een zogeheten 'zienswijze' zijn reactie gegeven op de plannen.

Duurzaamheid
Allereerst vinden we dat in de plannen onvoldoende aandacht wordt geschonken aan het aspect duurzaamheid. Met name missen we de kansen die er liggen om een substantiële bijdrage aan de energietransitie te leveren. Dat is opvallend, En het is een gemiste kans, zeker omdat de gemeente Amersfoort in 2030 CO2-neutraal wil zijn. Om dat te realiseren zal echt alles op alles gezet moeten worden. De kansen die het nieuwe knooppunt Hoevelaken biedt zullen dan ook ten volle moeten worden benut.

Enkele voorbeelden die wij zien:
- Benut 'de centrale kom' waarin knooppunt Hoevelaken zal komen te liggen om een royaal aantal zonnepanelen neer te legen. Het huidige ontwerp voorziet in kaal grasland, dat tevens dient als retentiegebied in geval van hevige regenval. Het aanleggen van zonnepanelen kan hier prima mee samen gaan. Ook zouden rond de centrale kom één of enkele windmolens kunnen worden geplaatst.
- In en rond het nieuwe knooppunt Hoevelaken worden langs diverse wegvakken geluidsschermen geplaatst. Leg op deze geluidsschermen zoveel mogelijk zonnepanelen neer, zeker daar waar de geluidsschermen op het zuiden zijn gericht.
- Maak in het nieuwe knooppunt gebruik van stil asfalt. Naast vermindering van de geluidshinder, vangt stil asfalt (veel) CO2 weg en het levert het energie op. Ook elders in Nederland doet Rijkswaterstaat dat.
- Maak in het project gebruik van stalen damwanden die half zo dik zijn als normaal. Bij de productie van staal wordt veel energie gebruikt. Dus hoe minder staal wordt toegepast, des te beter.
- Benut de mogelijkheden om hoge natuurwaarden in de groene kom te realiseren, bijvoorbeeld door aanplant van bij-vriendelijke (inheemse) beplanting en wellicht een geïntegreerde insectenwand op de zuidkant.

Ecorecreaduct
Daarnaast hebben we vraagtekens bij het plan voor aanleg van een zogeheten ecorecreaduct over de A28 bij landgoed Nimmerdor (Paradijsweg-Buurtweg). Een verbinding van het landgoed Nimmerdor met landgoed Den Treek juichen wij zeer toe. Alleen constateren wij dat de aanleg gepaard gaat met het verdwijnen van de huidige kapitale bomenlaan Paradijsweg-Buurtweg. Dat offer vinden wij veel te groot en onnodig. Wij pleiten ervoor om het huidige fiets/-voetgangersviaduct en daarmee de bestaande bomenlaan en haar grote cultuurhistorische waarde te handhaven. En vervolgens de ecoductvoorziening te integreren met het huidige fiets/wandelviaduct. Ook pleiten wij ervoor om niet alleen aan de oostzijde, maar ook aan de westzijde van het ecorecreaduct geluidsschermen te plaatsen.

Schone grond
Tot slot waarschuwen we voor de kwaliteit van de grond die bij het project zal worden gebruikt. Dit zal uiteraard schone grond moeten zijn. Dat lijkt een open deur, maar bij recente toepassingen in Bunschoten (Westdijk), de Heiligenbergerbeek en ook elders in Nederland bleek de aangevoerde grond toch niet zo schoon te zijn als was beloofd. De Japanse duizendknoop kon daardoor bijvoorbeeld naar hartenlust groeien. De kwaliteitseisen die aan de aangevoerde grond worden gesteld, moeten dus niet alleen hoog zijn, maar de controle op deze kwaliteitseisen moet vooral zeer grondig en adequaat zijn.

Olav-Jan van Gerwen & Wil Schonewille

De 'Big Five' van Amersfoort

door Elise Schokker

Welke vijf zoogdieren worden het meest waargenomen in Amersfoortse tuinen?

In veertig achtertuinen zijn wildcamera's opgesteld om te kijken welke zoogdieren zich binnen de gemeentegrenzen wagen. Opmerkelijk is het grote aantal bunzings…

Met de natuurlezing van 4 september 2018 in het Groene Huis kwam formeel een einde aan de pilot in Amersfoort van het project "Wildcamera, zoogdieren in de achtertuin". Dit project is een samenwerkingsproject van de Zoogdiervereniging, Wageningen UR, Natuurpunt en Silvavir. We onderzoeken welke zoogdieren zich wagen binnen de gemeentegrenzen, welk habitat ze prefereren en wat mensen kunnen

doen om het - liefst wilde - zoogdieren naar de zin te maken.

Sil Westra van het ecologisch bureau Silvavir lichtte het project toe en gaf een overzicht van de verschillende beschikbare camera's voor particulieren die zelf graag een camera in de tuin willen. Gegevens van deze camera's kunnen gedeeld worden via de Facebookpagina van het project: https://www.facebook.com/ProjectWildcamera/, of via https://www.tuintelling.nl/wildcamera. Verder wees Sil op de mogelijkheden van participatie door particulieren aan zoogdieronderzoek op de Veluwe via: https://www.hogeveluwe.nl/nl/ontdek-het-park/natuur-en--landschap/snapshot

Sardientjes als 'geurstation'
Amersfoort was samen met Deventer, Wageningen en Nijmegen één van de pilotgemeentes die aan het project deelnamen. Als vrijwilliger voor de gemeente Amersfoort ging ik in 2016 van start met het plaatsen van camera's bij mensen in de achtertuin. In twee jaar tijd heb ik in totaal veertig tuinen bezocht en daar camera's geplaatst. Anderhalve meter vóór de camera stak ik een blikje op een stok in de grond met daarin een mengsel van visolie, pindakaas en valeriaan, wat de passerende zoogdieren moest afleiden zodat de camera de kans kreeg mooie foto's te maken. Dit 'geurstation' is inmiddels vervangen door een doorboord blikje sardientjes en dat levert voor de meeste zoogdieren een aantrekkelijke geur op. Na ongeveer vier weken kwam ik terug om de foto's uit te lezen. In de presentatie van 4 september jongstleden heb ik de 'Big Five' van Amersfoort gepresenteerd: welke vijf zoogdieren worden het meest waargenomen in tuinen van Amersfoort?

Eekhoorn

Big Five in Amersfoort:

Eekhoorn
Op de vijfde plaats eindigde de eekhoorn, gesignaleerd in twee tuinen in Amersfoort-Zuid. Eekhoorns zijn gebonden aan bossen en ze werden dan ook niet ver van de bossen van de Treek, Nimmerdor en Birkhoven gefotografeerd. Het was nog geen sinecure om ze op de foto te krijgen. De tuineigenaren in Amersfoort-Zuid zagen ze regelmatig en in één tuin zag ik er zelf één tijdens het plaatsen van de camera. Helaas heeft deze eekhoorn zich niet laten fotograferen!

Vos
Op de vierde plaats eindige de vos, gesignaleerd in drie tuinen, eveneens in Amersfoort-Zuid dichtbij de Treek, Nimmerdor en Birkhoven, en in Dorrestein.

Vos

Egel

Bunzing

Kat

Ook hier veel concrete en vage waarnemingen van vossen door bewoners. Vossen wagen zich tot diep in de grote steden. Het zijn echte opportunisten en daarbij weten ze zich goed onzichtbaar te maken.

Bunzing
Op de derde plaats eindigde de bunzing. Dit dier is gefotografeerd in negen(!) tuinen, verspreid over de stad, vaak in de buurt van water, vijvertjes, of bij mensen met (buren met) kippetjes. Een enkele onverklaarbaar verdwenen kip, een gehavende hamster, intrigerende eierresten in de tuin of een dramatische afname van kikkers in de vijver deden tuineigenaren soms vermoeden dat er 'iets' in hun tuin rondscharrelde. Het hoeft natuurlijk niet altijd de bunzing te zijn geweest, ook vossen eten kippen, eieren of kikkers, maar er werd in die tuinen wel vaak een bunzing gefotografeerd.
Een gewaarschuwd tuineigenaar telt voor twee: kippetjes (en hamsters) zijn heel goed te beschermen tegen bunzings. Behalve op kippen en eieren komen bunzings ook - en vooral - af op de ratten en muizen die aangetrokken worden door achtergebleven kippenvoer. Al met al een nuttig beestje dus!

Egel
Op de tweede plaats eindigde de Egel, gesignaleerd in vijftien tuinen, verspreid over de stad. Soms reageerden tuineigenaren wat teleurgesteld. Iedereen hoopte op een spectaculairder soort, maar gezien het grote aantal doodgereden egels en de achteruitgang van de populatie - de egel is een Rode Lijst diersoort! - was ik er altijd weer blij mee! Egels komen zelfs in binnenstadstuinen voor. Dus behalve in grote parken, voelen egels zich kennelijk ook thuis in tuinen en tuintjes in de stad, en vinden ze daar een plek om te leven en zich voort te planten.

Kat
Op de eerste plaats eindigde de kat. In slechts één tuin heb ik géén kat voor de camera gehad. Dit geldt voor alle gemeentes waar het project draait: overal zijn katten in de meerderheid. De gegevens van Amersfoort over het voorkomen van katten in tuinen zijn gebruikt in een onderzoek van Jeroen van Wijk, student van de Wageningen Universiteit. Hij heeft gekeken naar de relatie tussen het aantal huiskatten in tuinen en de aantallen vogels en zoogdieren. Het onderzoek was te kleinschalig om harde conclusies te kunnen trekken, maar dat de kat van invloed is op het aantal vogels en zoogdieren, was wel vastgesteld.

Bunzing als opmerkelijke soort
Opmerkelijk was wel het grote aantal bunzings in en rond Amersfoort. Nog nergens zijn bij dit project zoveel bunzings gefotografeerd als hier. Opmerkelijk ook dat er in Amersfoort géén steenmarters zijn gefotografeerd.
Verder zijn er nog meer dieren gefotografeerd die de 'big five' niet hebben gehaald, zoals vogels, reeën, konijnen en verschillende soorten muizen.

Lekkende wilgen

door Alice van Hunnik

In de vorige Natuurkijker schreef ik het volgende stukje in het verslag van onze Vogelwerkgroep-excursie door de Gelderse Vallei: "In de buurt van de Voskuilerdijk wijst Zomer ons op natte plekken op de weg. Terwijl we verwonderd kijken, horen en zien we druppels water uit de bomen op de weg vallen. Heel bijzonder, het is al dagen droog. Het komt van de bomen die naast de weg met de wortels in vochtige grond staan. Zomer noemt ze 'waterwilgen'. De boswilg (Salix capea) wordt ook wel waterwilg genoemd, maar of dat deze boom is en of de naam verband houdt met dit fenomeen, weten we niet. Zoeken we op."

Ik heb het probleem van de lekkende wilgen voorgelegd aan Gerrit Visscher, bomendeskundige en ooit voorzitter van onze KNNV-afdeling. Komend voorjaar zullen we uiteraard nog eens nauwkeurig naar de plek bij Voskuilen gaan kijken.

Gerrit Visscher schreef me het volgende: "Ik ken het verschijnsel wel, met name omdat ik een keer uit een

Koekoeksspuug op wilg. Foto: Leen Moraal

druipend wilgenbos langs de IJssel kwam bij het bezoeken van een havikennest. Ik moest aan schuimcicade denken en ik heb er wat boeken op nageslagen. Koekoek en heks kwamen als verdachte veroorzakers naar voren, maar dat had toch een hoog bezemsteelgehalte. Internet biedt uitkomst en het is Leen Moraal van Alterra die er mooie informatie over geeft. Er is dus een speciale cicadesoort voor wilg die de veroorzaker zal zijn."

Hieronder volgt het cicadeverhaal van Leen Moraal:

Spuug in je nek
29-mei-2009 - In een park of plantsoen met hoge wilgen is op dit moment de kans groot dat er een klodder in je nek valt. Je denkt eerst aan een vies

vogelpoepje, maar het valt mee: de substantie is nogal waterig en ziet eruit als een klodder spuug. Het is het werk van de wilgenschuimcicade.

De larven van de wilgenschuimcicade (Aphrophora salicis) leven op wilgen waar ze met hun naaldvormige monddelen aan de twijgen zuigen en het overtollige boomsap opkloppen tot een witte schuimachtige substantie. Ze maken dit schuim als bescherming tegen uitdroging en tegen natuurlijke vijanden zoals vogels. Er wordt vaak zoveel schuim geproduceerd dat veel vocht naar beneden druppelt. Bij wegvegen van het schuim worden de donkere, traag bewegende, tot acht millimeter lange larven zichtbaar. Vanaf juli worden ze volwassen. Ze zijn dan groenig van kleur en hebben springpoten en vleugels. Ze leggen hun eieren diep in het hout van twijgen die daardoor kunnen verleppen. Nauw verwante cicaden ofwel spuugbeestjes leven op els, es en populier en op tuinplanten zoals phlox, lavendel en berberis.
Leen Moraal, Alterra Wageningen UR

Kaardespin

Tekst en foto: Henny de Bruin

De kaardespin is een spin die bij vrijwel elk huis aan de buitenzijde van de gevel is te vinden. Dit dier heet eigenlijk voluit: nachtkaardespin.

Kaardespinnen maken geen wielweb, zoals de kruisspin doet. Zij vlechten een vrij slordig en warrig weefsel over en rond spleten en kieren, zoals bijvoorbeeld bij opengaande ramen. Overdag zit de kaardespin verstopt in een geweven schuilplek, in een kier. Maar als het donker wordt, kun je hem (met een zaklampje) er vaak buiten zien zitten. Dikwijls zit hij dan met de achterpoten als het ware te spartelen, dat is het 'kaarden'. Met een soort kammetjes op de achterpoten trekt hij de webdraden wat uit elkaar, zodat er kleine lusjes ontstaan. Passerende insecten blijven daar in haken en als ze worstelen om los te komen, komen ze steeds vaster te zitten. De spin komt dan uit zijn dekking te voorschijn en bijt toe.

Kaardespin. Foto: Henny de Bruin

Spinnen rond het huis

Henny de Bruin verzorgt in deze jaargang van de Natuurkijker een artikelenserie over spinnen die je thuis gemakkelijk kunt vinden, in het huis, rond het huis of in de tuin. In iedere aflevering zal hij één soort portretteren.

De kaardespin is één van de spinnen die (ook overdag) gemakkelijk uit zijn dekking te lokken is, met een stemvorkje. Als je een stemvork trillend tegen zijn weefsel aanhoudt, komt hij als een duveltje-in-een-doosje snel aanrennen – schrik niet! Het werkt trouwens maar één of twee keer, dan kent hij het trucje en komt hij niet meer kijken.

De kaardespin is een tamelijk grote spin. Het lijf is meer dan een centimeter lang, met een vrij groot langwerpig roodbruin voorlichaam, en op het donkere achterlichaam een vage ronde lichtbruine vlek. De vorm van deze vlek kan behoorlijk verschillen per spin.

Bij ons komen voornamelijk twee verschillende soorten kaardespinnen voor, namelijk de muurkaardespin (Amaurobius similis) en de huiskaardespin (Amaurobius fenestralis). Zij lijken zoveel op elkaar dat ze eigenlijk alleen onder de microscoop uit elkaar te houden zijn. Er is ook nog een derde soort, namelijk de grote kaardespin (Amaurobius ferox), die zoals de naam al zegt, een stuk forser is en donkerder. Deze kaardespin komt iets minder vaak voor, en zit meestal op wat vochtige plekken, in putten en zo.

De paring vindt plaats in het voorjaar. Zoals bij de meeste spinnen is het mannetje iets kleiner. Hij gaat op stap tot hij een vrouwtje heeft gevonden. Na de paring trekt het vrouwtje zich terug in haar spinsel en maakt daar een platte ronde eicocon. Ze blijft er bij als bescherming tot de jonge spinnetjes uitkomen. Dan sterft ze en wordt opgegeten door de jonkies. De spinnen worden circa twee jaar oud, zodat je ook midden in de winter de kaardespin nog kunt vinden.

Veldgids Korstmossen

De KNNV Uitgeverij heeft in pakweg dertig jaar tijd een indrukwekkende serie veldgidsen afgeleverd. Vorig jaar verscheen de derde versie van de 'Veldgids Korstmossen', die het een stuk gemakkelijker maakt om aardig thuis te raken in de wereld van de korstmossen.

Korstmossen zijn eigenaardige dubbelwezens, combinaties van een schimmel en een alg die intensief met elkaar samenwerken. De schimmel helpt de alg aan water met voedingsstoffen en omgekeerd levert de alg suikers aan de schimmel. Samen kunnen ze overleven op plekken waar ze het apart niet zouden kunnen redden.

Nederland telt maar liefst 650 verschillende soorten korstmossen. De eerste versie van de korstmossenveldgids bevatte slechts 126 soorten, dat was een mooi begin, maar natuurlijk verre van compleet. In de tweede versie werden circa 400 soorten beschreven en de overige 250 soorten werden genoemd. Bovendien bevatte deze tweede versie verspreidingskaartjes van de meest algemene soorten, zodat je beter kon inschatten of je determinatie juist was.

In de derde versie van de 'Veldgids Korstmossen' zijn de 650 soorten niet meer alfabetisch op de Latijnse naam gerangschikt, maar op verwantschap. Alle schildmosachtigen, alle schotelkorstachtigen en alle leermosachtigen bijvoorbeeld staan netjes bij elkaar. Het grote voordeel daarvan is dat je nu al heen en weer bladerend in het boek veel sneller thuis raakt in de twintig verschillende groepen.

Bovendien zijn nu van 400 soorten verspreidingskaartjes opgenomen, met gegevens over de ecologie, herkenningskenmerken en verwisselingsmogelijkheden.

De boeken worden geleidelijk steeds dikker en het formaat wordt steeds ietsje groter. Ze passen steeds minder in je jaszak… Maar vooral de nieuwe rangschikking maakt van de 'Veldgids Korstmossen' een geweldig hulpmiddel voor natuurgidsen die hun kennis over korstmossen willen bijspijkeren…
Kees de Heer

Nieuw natuurboek

Veldgids Korstmossen
Auteurs: Kok van Herk, Andre Aptroot en Laurens Sparrius.
KNNV Uitgeverij, Zeist, 2017. 372 p. Prijs 44,95 euro

Over Groen Café en Groenvisie

door Kees de Heer

Op iedere laatste woensdag van de maand organiseerden we in het Groene Huis een Groen Café, waar we nieuwtjes uitwisselden onder het genot van een hapje en een drankje. In tweeënhalf jaar tijd hebben we meer dan twintig keer bij elkaar gezeten om het groene netwerk te versterken. Helaas ging de opkomst niet geleidelijk omhoog, maar langzaam naar beneden. Daarom stopt het Groen Café en daarom gaan we nu op een andere manier verder.

Groenvisie

De start van het Groen Café was te danken aan de Groenvisie, 'Samen maken we Amersfoort groener', die de Amersfoortse burgers, politici en ambtenaren in 2015-2016 hebben gemaakt. Deze visie bevat allerlei ideeën en voorstellen over bomenbeleid, biodiversiteit, groenbeheer en recreatie, stadslandbouw en klimaatadaptatie, rijp en groen door elkaar.
Het idee was dat we tijdens de Groene Cafés voorstellen zouden bespreken en nog meer ideeën zouden uitwisselen, om burgers met groene vingers aan het werk te zetten, mensen met goede ideeën uit te horen en samen het groen in Amersfoort te versterken.

Welke prioriteiten?
Intussen heeft de Amersfoortse gemeenteraad in de Begroting 2019 geld uitgetrokken voor de uitvoering van de Groenvisie. In de jaren 2019 tot en met 2022 is er jaarlijks 500.000 euro beschikbaar, voor de komende vier jaar gaat het dus om maar liefst twee miljoen euro. Welke groene thema's moeten daarbij prioriteit krijgen? Welke ideeën vragen om uitwerking? Tijdens het laatste Groen Café in het Groene Huis gingen Janneke Koekoek en Femke van der Vegte van de gemeente Amersfoort met de bezoekers in gesprek over de gewenste prioriteiten. Wat willen we als Amersfoortse burgers het eerste oppakken?

We zijn van plan om daarover een serie thema-avonden te beleggen, zoals we dat ook tijdens het maken van de Groenvisie hebben gedaan. We denken aan bijeenkomsten over biodiversiteit, stadslandbouw, klimaatadaptatie, enzovoorts.

De maandelijkse cafés vervallen, maar daar komen dus thema-avonden voor in de plaats, met een gemiddelde van pakweg eens per kwartaal, dus hou de agenda van het Groene Huis in de gaten…

Knopkruid - goed voor in de soep

door Joop de Wilde

De klimaatveranderingen zijn ontegenzeggelijk van invloed op onze flora en fauna. Een klein voorbeeld uit de binnenstad van Amersfoort. Het is de tweede helft van december en er zijn al redelijk wat nachten met nachtvorst geweest. Overdag verdwijnt de kou en zie je ineens in de bescherming van een gebouw knopkruid in bloei staan. Volgens de flora zou deze plantensoort eind oktober al uitgebloeid moeten zijn. Met de loep blijkt al snel dat we te maken hebben met harig knopkruid.

Een snelle blik op de plant leert dat we duidelijk te maken hebben met een vertegenwoordiger van de familie van de composieten: bloemhoofdjes met alleen buisbloemen, of alleen lintbloemen, of in het hart buisbloemen en aan de rand lintbloemen. Bij het geslacht knopkruid wordt het hart van de bloeiwijze gevormd door buisbloemen en we zien aan de rand vijf lintbloemen. Niet aaneengesloten zoals bij margriet of madeliefje, maar met tussenruimten.

Het geslacht knopkruid bestaat in Nederland uit twee soorten: kaal knopkruid en harig knopkruid. Voor een snelle determinatie in het veld kun je het beste kijken naar de beharing van de stengels. Bij kaal knopkruid is sprake van spaarzame beharing, waarbij de haren aanliggend zijn. Bij harig knopkruid is sprake van behaarde stengels, waarbij de haren afstaand zijn. Er zijn zowel gewone haren als klierharen aanwezig.

Het echte moederland van knopkruid is Mexico. Aan het begin van de negentiende eeuw groeide het alleen in dat Zuid-Amerikaanse land. De weg naar Europa verliep via een botanische kas in Sint Petersburg en in de Engelse botanische tuin Kew. Zoals zo vaak gebeurt, trekken planten zich niet zoveel aan van de beperkte ruimte van een kas of de grenzen van een tuin. De soort ontsnapte en trok Europa in. In 1863 werd kaal knopkruid voor het eerst in Nederland gevonden. Harig knopkruid volgde in 1920.

Beide soorten zijn nu zeer algemeen en niet kieskeurig in de groeiplekken. Je vindt de planten vaak op omgewerkte grond, moestuinen, akkers en braakliggende grond. Het is duidelijk een pionierplant die door landbouwers en moestuinliefhebbers als onkruid wordt beschouwd. De planten zijn niet giftig en ze worden in andere landen wel gedroogd om als soepkruid te gebruiken of toe te voegen aan salades.

Stadsplanten: urbane flora van Nederland

Op de website www.stadsplanten.nl worden allerlei stadsplanten geportretteerd. Joop de Wilde plaatst op deze site zeer regelmatig bijdragen over 'Stadsplanten in Amersfoort'. Hij geeft vooral aandacht aan planten die algemeen voorkomen in een bepaalde tijd van het jaar. Dat geeft de grootste kans dat de beschreven plant op dat moment eenvoudig in de eigen omgeving gevonden kan worden. Daarnaast meldt Joop de Wilde natuurlijk ook vondsten van bijzondere, zeldzame planten.

Knopkruid heeft een voorkeur voor omgewerkte grond, zoals akkers, moestuinen en braakliggende gronden. Maar het voelt zich ook prima thuis in voegen op de rand van de bestrating, zoals hier tegen de gevel van een oud pand in de binnenstad van Amersfoort. Foto: Joop de Wilde

De bloemhoofdjes van kaal knopkruid en harig knopkruid hebben een hart van gele buisbloemen en aan de rand vijf witte lintbloemen. Foto: Joop de Wilde

Harig knopkruid heeft een stengel met afstaande haren. Er zijn zowel haren als klierharen aanwezig. Foto: Joop de Wilde

Excursies Geopark Heuvelrug

Tekst en foto's: Kees de Heer

De IVN-afdelingen op de Utrechtse Heuvelrug hebben in het afgelopen jaar tien speciale 'geoparkexcursies' georganiseerd. Volgend jaar volgen wandelingen rond alle Utrechtse aardkundige monumenten.

Vlak voor de herfstvakantie was het precies vijftien jaar geleden dat het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug werd opgericht. Daarom was de herfstvakantie omgetoverd tot een 'beleefweek', onder het motto 'wijzijn15'. De partners van het nationaal park organiseerden allerlei activiteiten, speciaal voor kinderen en voor 65-plussers. Het IVN zorgde voor een serie van drie speciale geoparkexcursies, om de aardkundige waarden van het gebied in het zonnetje te zetten.

Smeltwaterdalen
De provincie Utrecht heeft al ruim twintig jaar geleden aan de Grebbeberg de status van 'aardkundig monument' gegeven, vanwege de forse reliëfverschillen en indrukwekkende smeltwaterdalen. Daarom organiseerden we op 23 oktober 2018 een speciale geoparkexcursie op de Grebbeberg, naar de Koningstafel op de eeuwenoude ringwalburcht, langs de smeltwaterdalen en langs allerlei restanten van de Grebbelinie.

Los zand
Speciaal voor kinderen organiseerden we op 24 oktober een speciale geoparkexcursie in het Zeisterbos, in nauwe samenwerking met het bezoekerscentrum 'de Boswerf'. Dit centrum ligt pal naast een reliëfrijk deel van het Zeisterbos, dat vanouds Klein-Zwitserland wordt genoemd. Alle kinderen konden een grondboring doen en dankzij de extreme droogte weten alle kinderen nu wat het betekent dat iets 'als los zand aan elkaar hangt'…

Schijnvliegveld
Drie landschapsgidsen van IVN-Amersfoort hebben zich gespecialiseerd op landgoed Den Treek. Zij noemen zich 'de Treeketiers'. Zij verzorgden op dondermiddag 25 oktober een geoparkexcursie op landgoed Den Treek in Leusden. De seizoensvariatie, reliëfverschillen, de rijke cultuurhistorie en het eeuwenoude lanenstelsel, alles kwam aan bod. De excursie eindigde bij het schijnvliegveld dat de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog hebben aangelegd op de heide bij Leusden, om de aandacht af te

In het Zeisterbos ontdekken hoe zand 'als los zand aan elkaar hangt'.

leiden van het echte vliegveld bij Soesterberg. Volgend jaar organiseren 'de Treeketiers' opnieuw een excursie op landgoed Den Treek.

Waaien en zodden

In december organiseerde het IVN een speciale geoparkexcursie in Eemnes, bij de 'Waaien van Eemland', die eveneens het etiket aardkundig monument hebben gekregen. Het is de bedoeling dat we in 2019 speciale excursies organiseren bij alle aardkundige monumenten in de provincie Utrecht. We zetten natuurlijk de schijnwerpers op de 'Westbroekse zodden', die binnenkort de status van aardkundig monument zullen krijgen.

Excursieprogramma

- zaterdag 12 januari 2019, 10-12 uur is er opnieuw een geoparkexcursie in het Zeisterbos
- zaterdag 16 februari, 10-12 uur is het Baarnse bos, tegenover paleis Soestdijk, aan de beurt.
- zondag 17 maart zorgen we als IVN-afdeling Amersfoort voor een fietsexcursie vanaf de Amersfoortse berg naar Eemland vice versa (zie pagina 2).

Als je op de hoogte wilt blijven van alle geoparkexcursies op de Heuvelrug, abonneer je dan op de Nieuwsbrief van het Geopark, door een mailtje te sturen naar geoparkexcursie@gmail.com o.v.v. '-nieuwsbrief'. Als je volgend jaar zelf een geoparkexcursie wilt organiseren, mail dan naar: geoparkexcursie@gmail.com

De Treeketiers verzorgden een geoparkexcursie op landgoed Den Treek

De waaien langs de voormalige Zuiderzeedijk bij Eemnes kregen de status van 'aardkundig monument'.

Geopark Heuvelrug in oprichting

Enkele natuurorganisaties werken keihard aan een burgerinitiatief om van de Utrechtse Heuvelrug een Geopark te maken, dat voldoet aan de voorwaarden die de Unesco daaraan stelt. Het is de bedoeling dat niet alleen de stuwwal deze status krijgt, vanaf de Grebbeberg tot aan het Gooi, maar ook de flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Dat betekent dat het gehele Amersfoortse grondgebied mee kan doen.

Bij een Geopark is het allereerst van belang dat het gebied bijzonder is vanwege de geologische geschiedenis, variatie aan grondsoorten en forse reliëfverschillen. Daarnaast spelen hoge natuurwaarden en een rijke cultuurhistorie eveneens een belangrijke rol. Voor een Geopark is het essentieel dat burgers en ondernemers het gebied in de etalage willen zetten. Niet de overheid kan Geoparken aanwijzen, het moet van onderaf, via burgerinitiatieven, op de Unesco-agenda worden gezet.

De IVN-afdelingen op de Heuvelrug hebben het burgerinitiatief voor het Geopark omarmd. Zij zijn van plan om regelmatig landschapsexcursies te gaan houden op allerlei plekken die geologisch of aardkundig zeer interessant zijn.
Meer over het burgerinitiatief Geopark Heuvelrug is te lezen op www.geopark-heuvelrug.nl

Rietpluimen

Tekst en foto's: Kees de Heer

Riet is ons grootste gras. De meeste grassen blijven onder kniehoogte, maar riethalmen halen met gemak een lengte van drie meter. De fotogenieke pluimen kunnen in het winterhalfjaar je landschapsfoto's opfleuren.

Het riet is een beetje in de war. Dit najaar kon je overal nieuwe rietscheuten vinden, terwijl de echte winter nog moest beginnen…

Riet is eigenlijk een laatkomer onder de grassen. Na een vorstperiode beginnen de meeste grassen meteen uit te botten, maar bij het riet verschijnen de nieuwe scheuten doorgaans pas in april en dan bereiken ze in de loop van augustus hun volle lengte. Volgens de kenners zijn de jonge scheuten prima te eten, zowel rauw als gekookt. Je kunt ze in een salade verwerken en je kunt er soep van maken.

De bijzondere weersomstandigheden van dit jaar hebben veel planten op het verkeerde been gezet. Blijkbaar is het riet nu ook flink in de war. In oktober zag ik her en der nieuwe scheuten verschijnen, met dezelfde lichtgroene tint die gebruikelijk is in april. De kou van eind november en half december gooide roet in het eten, want intussen zijn vrijwel alle scheuten min of meer vergeeld. Ik durf ze nu niet meer in de soep te gooien…

Aren en pluimen
De groep van de grassen is een uiterst gevarieerde familie, toch is het bouwplan van alle grassen gelijk en hun bloemen lijken sterk op elkaar. De minuscule bloemen zitten vrijwel altijd groepsgewijs, in aren aan een lange steel. Ieder aartje wordt omsloten door schubvormige schutblaadjes, die 'kafjes' worden

Riet is een fotogenieke plant, vooral in de winter met rijpkristallen.

genoemd. Tijdens de bloei bungelen de meeldraden en de stijlen een tijdje buitenboord. Zodra de wind voor de bestuiving heeft gezorgd, groeit het vruchtbeginsel uit tot een zetmeelrijke graanvrucht.

Hoewel de bloembouw bij alle grassen vrijwel identiek is, ogen de halmen heel verschillend. Dat komt omdat de aartjes op totaal verschillende manieren zijn gerangschikt. Bij sommige grassen zitten de aartjes in rijen op een lange steel. Botanici spreken dan over een echte 'aar'. Als alle aartjes op korte zijsteeltjes zitten, heet dat een 'tros'. Als de zijsteeltjes wat langer zijn en gedeeltelijk vertakt, spreken de plantenkenners van een 'pluim'.

Riet bijvoorbeeld zorgt voor prachtige pluimen. Middenin de zomer zijn ze bruinpurper, soms bijna paars. In het najaar verkleuren ze naar goudgeel. Het is sterk afhankelijk van de voedselrijkdom van de standplaats en van de weersomstandigheden tijdens de bloei of de vruchtzetting goed of slecht is, maar in principe kan iedere pluim meer dan duizend zaadjes opleveren.

Parachutes en drijvers
Tijdens het winterhalfjaar neemt de wind de zaden mee, die dankzij wijd uitgespreide haren een beetje kunnen zweven. Als een zaadje op het water terechtkomt, verandert de parachute in een drijver. Rietvruchtjes kunnen maandenlang ronddobberen, voordat ze ergens aanspoelen en ontkiemen.

Vlak voor de winter breken de meeste bladschijven af, terwijl de riethalmen een beetje verhouten en vergrijzen. Deze dode halmen kunnen nog wel twee jaar blijven staan en dat is belangrijk voor de plant, want ze fungeren nog als luchtpijpen: via deze halmen krijgen de ondergrondse wortelstokken genoeg zuurstof.

Het dode riet staat dus niet voor niets te ruisen, dat blijkt ook uit de woorden van Guido Gezelle:

"O! 't ruisen van het ranke riet!
hoe dikwijls dikwijls zat ik niet
nabij den stillen waterboord,
alleen en van geen mensch gestoord,
en lonkte 't rimplend water na,
en sloeg uw zwakke stafjes ga,
en luisterde op het lieve lied,
dat gij mij zongt, o ruischend riet!

Rietbladeren met duivelsbeet
Riet kan zowel buigen als breken. Een dode rietstengel kun je knakken, maar een levende plant is zo buigzaam dat je hem eigenlijk niet kan breken. Het gewas kan gemakkelijk meebuigen met de wind en dat komt door de typische bouw. Alle bladeren hebben een buisachtige bladschede en een schuin omhoog gerichte bladschijf. Die bladscheden overlappen elkaar en ze kunnen gemakkelijk draaien ten opzichte van elkaar. Dat betekent dat de bladschijven zich altijd naar de wind kunnen richten en dat levend riet zelfs tijdens de zwaarste stormen niet hoeft te knakken.

Bijna alle bladeren hebben in de onderste helft een lichte insnoering, waar het bladoppervlak drie puntjes vertoont. Deze beschadiging ontstaat als het onderste stuk van de bladschijf nog binnen de bladschede is opgerold, terwijl het bovenste gedeelte zich al begint te ontrollen. De vergroeiing heet in de volksmond een 'duivelsbeet'.

Vrijwel alle rietbladeren hebben een insnoering op de onderste helft.

Jonge rietscheuten zijn eetbaar.

Natuurlijk is er een oude legende die de vreemde tandafdrukken verklaart. Vlak na de schepping begon de duivel allerlei planten te beschadigen. Hij gaf doornen aan de rozen en hij zorgde dat andere planten bij aanraking jeuk gaven. Daarna kregen God en de duivel een twist over wie het mooiste gewas kon maken. God schiep het graan dat prachtig goudgeel kleurt, terwijl het gewas mooi kan golven in de wind. De duivel maakte het riet dat in de lente teer groen is, in de zomer paarse aren krijgt en in de winter goudgekleurd is terwijl de wind door de bladeren ruist. Adam en Eva vonden beide gewassen even mooi, maar ze wezen God aan als winnaar omdat het graan ook voedsel gaf. De duivel was kwaad. Hij had nog nooit zoiets moois gemaakt en toch had God weer gewonnen. Uit frustratie en boosheid heeft hij toen in alle bladeren van het riet zijn tanden gezet. En dat kun je zien tot op de dag van vandaag…

Sandd
Port betaald
Port payé

INDIEN ONBESTELBAAR:
IVN-AFDELING AMERSFOORT
POSTBUS 1012, 3800 BA AMERSFOORT

Groene agenda

6 jan – Wandeling UL Stoutenburg
8 jan – Natuurlezing Utrechts Landschap
12 jan – Geopark excursie Zeisterbos
13 jan – Nieuwjaarsreceptie IVN & KNNV
20 jan – Winterwandeling Den Treek
30 jan – Minicursus Wolken, wind en water

5 feb – Natuurlezing Tiny Forests
16 feb – Geopark excursie Baarnse bos
17 feb – Excursie Rusthof
27 feb – Minicursus Korstmossen

17 mrt – Fietsexcursie Amersfoortse berg en Eemland
5 mrt – Natuurlezing Spectaculaire veranderingen
27 mrt – Minicursus Diersporen
2 apr – Natuurlezing Communicatie in de natuur
3-5 mei – IVN weekend

Zie pag 2-7 en pag 17 voor meer informatie; voor de Nieuwjaarsreceptie zie hieronder.

Nieuwjaarsreceptie IVN & KNNV

zondag 13 januari 2019, 14-17 uur

Het IVN en de KNNV afd. Amersfoort e.o. organiseren gezamenlijk een Nieuwjaarsreceptie, op zondag 13 januari 2019 van 14.00 tot 17.00 uur in De Groene Belevenis (Centrum voor Natuur en Milieu, Hamersveldseweg 107 in Leusden). Een ieder wordt hierbij van harte uitgenodigd.

Het programma is gevarieerd. De inloop is vanaf 14:00 uur. Om 15:00 uur maken we een rondje door de Schoolsteegbosjes. En natuurlijk is er veel ruimte voor gezelligheid. Een mooie gelegenheid dus om elkaar weer te ontmoeten en bij te praten. Komt allen!

Het IVN

Het IVN, Instituut voor natuur- en milieu-educatie en duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer (kennis over) natuur en een betere kwaliteit van het milieu.
Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en een aantal regionale consulentschappen. Meer dan 25.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.
Minimum bedragen contributie: actief lid € 24,-, gezinslid € 5,-, donateur € 10,- en jeugdlid gratis.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Mens en natuur. Plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter Ruud van Nus, tel 033-4623011, email ruudvannus@live.nl
Website: www.ivnamerfoort.nl

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

De KNNV

De KNNV, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, is een vereniging voor veldbiologie en houdt zich actief bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Onder de leden zijn zowel vakmensen als liefhebbers die meer willen weten.
De KNNV verzorgt excursies en lezingen, kampen en reizen, en inventariseert natuurgebieden. Leden ontvangen het landelijke verenigingsblad Natura dat viermaal per jaar verschijnt, met informatieve artikelen over natuur, natuurbescherming, boekbesprekingen en nieuws uit de vereniging. KNNV-leden krijgen korting op boeken uit de eigen KNNV uitgeverij. Het lidmaatschap van de vereniging kost 28 euro per jaar voor leden, en 14 euro voor huisgenootleden. Donateurs betalen minimaal 10 euro per jaar. IBAN KNNV Amersfoort is NL05 INGB 0000646241.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Natura, plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter: Joop de Wilde, tel. 033-4942126, email jdewilde@euronet.nl